

Weyns, W. (2017). *Van mensen en dingen – Een verkenning van onze socialiteit*. Antwerpen: Intersentia

Thomas Abelshausen^{*1}

Met *Van mensen en dingen - Een verkenning van onze socialiteit* begeeft Walter Weyns zich in een vreemdsoortige schemerzone. Op zijn verkenningstocht - zelf noemt hij het een 'omgang' - voert Weyns de lezer mee naar de meest afgelegen plekken van de mensheid. Naar de plaatsen waar de dichters wonen, bijvoorbeeld.

In de inhoudstafel, een caleidoscopisch landschap met poortjes naar een zestigtal veelal hypercompacte hoofdstukjes, wandelen figuren van allerlei allooi rond: haast vergeten schrijvers van eigen bodem als Frederik van Eeden, intellectuele zwaargewichten als Walter Benjamin en geschiedkundige curiosa van vlees en bloed, zoals James T. Mangan, de man die zich het firmament probeerde toe te eigenen. In de tekst zelf krijgen heel wat anderen kleine gastrollen toebedeeld. Zo draaft de 'lyrische dendroloog' Peter Wohlleben op voor een *acte de présence* en lopen de literatoren de deur plat. Kortom: Walter Weyns heeft een feest gegeven en zijn meest dierbare papieren vrienden uitgenodigd. De volgorde waarin ze opdagen en de wijze waarop ze opdraven is daarbij volstrekt uniek. Deze dwarsdoorsnede van Weyns' boekenkast roept een sfeer op die je in de Nederlandstalige sociologie niet snel zal vinden en het is, jawel, best een gezellig boek.

Al is het door de drukte en al het geroezemoes niet meteen geheel duidelijk waarover het gesprek op dit feest dan wel exact gaat. Je zou kunnen beweren dat Weyns zijn blik richt op een radicale vernauwing van onze openheid naar de wereld toe. En op de risico's die dat inhoudt. Want voor je het weet, is de wereld een ontzielde, eenzame, uitgebende plek. Voor je het weet, leven we op een onherbergzame, stervende planeet. Het is na een paar zinnen over de ontwrichting van de natuur en de klimaatopwarming dat Weyns de kern van zijn zaak min of meer open en bloot op tafel legt. Hij spreekt over een "massief sociaalpsychologisch complex (...) dat bestaat uit de verdringing van onze sociale omgang met de dingen". Dat is een mond vol. Anderzijds zou je ook kunnen beweren dat hij hoopvol gestemd is. Hij sprokkelt immers getuigenissen waaruit een sociale omgang met de dingen blijkt.

* thomas.abelshausen@thomasmore.be

1 Thomas More

De ijle plekken in ons denken

Laten we beginnen bij het begin. Dat kan het best met deze omschrijving van een begintoestand zoals Weyns die beschrijft:

“De begintoestand van de waarneming is droomachtig en synesthetisch, versmolten en be-roesd; de wereld lijkt wel één grote binnenruimte, een reusachtige alchemistische ketel waarin het pruttelt en borrelt, een wondere wereld-in-wording die maar niet gestold raakt en eeuwig wervelt. In die directe beleving bestaan de dingen niet buiten ons, ze maken deel uit van onszelf en wij bestaan eruit. Wij vormen dus, zo gezien, een gemeenschap met de dingen. Maar dan, binnen die oergemeenschap, *gebeurt* de waarneming. Plots scheurt, als in een flits, het vlies dat alles bijeenhield. De waarneming maakt dus een abrupt, bijna agressief einde aan de versmolten toestand.” (p. 33)

Die ontubbeling van de wereld, die in het fragment hierboven plaatsgrijpt wanneer we ons als iets afzonderlijk verhouden tot iets anders, is de primaire spil waarrond het probleem van de socialiteit met de dingen draait. Na die ontubbeling zijn we niet langer een zinderende zee van atomen, maar een schip dat een onmeetbare oceaan doorklieft. En dan kunnen we niet anders dan met open mond over de rand van het dek in de diepte staren en tegen onze soortgenoten iets mompelen over de eenheid die we ooit gekend hebben: herinneringen ophalen uit de tijd voor onze geboorte of uit onze kindertijd. Of we kunnen elkaar proberen uit te leggen hoe we uit het water kwamen en op dat schip belandden. Dat soort zaken wordt dan ook druk besproken op het feest dat Weyns geeft.

Na die oorspronkelijke ontubbeling dijt de kloof tussen ons en de wereld steeds verder uit. Taal overwoekert de wonde van het afscheuren en taal blijft voor de rest van ons leven zichtbaar, als littekenweefsel op ons wezen. Taal moet ons beschermen. Dat is jammer, vinden sommigen: onze taal isoleert ons van de dingen. En dat heeft verstrekkende gevolgen. Weyns zelf schrijft dat “taal de deur tot sociale omgang met het taallose dichtgoot”. Maar af en toe duiken er uitzonderlijk gevoelige zielen op die wel, taallos, naar het wezen van de dingen kunnen luisteren, met de dingen kunnen communiceren. Die opnieuw tot een eenheid van oergemeenschap kunnen versmelten. Zij staan voor een volgende horde wanneer ze daarover willen rapporteren aan de mensheid. In een deel over de historicus Alain Corbin, die het plan opgevat had om een geschiedenis te schrijven van de sociale relatie tussen mensen en bomen, wijst Weyns op een pijnpunt van elke analyse:

“Hoe zou je de sociale omgang tussen een mens en een boom kunnen bestuderen? Dat gaat niet. Zodra mensen over hun ervaringen met bomen beginnen te spreken, kunnen ze niet anders dan teruggrijpen naar de taal waarin ze *over* de bomen spreken. Hoe mensen *met* bomen spreken blijft verborgen.” (p. 62-63)

Doorheen zijn boek verzamelt Weyns ontegenwoordig veel citaten en zinsneden die klauwen naar vormen van pure socialiteit met de dingen: hij zamelt bij schrijvers, dichters en kunstenaars woorden in die over de toestand van voor de ontubbeling verhalen, en

brengt getuigenissen samen van mensen die contact maakten met de dingen en daarna de taal over zich heen voelden woekeren. Maar dat lijken de uitzonderingen te zijn. Heel vaak blijft het ook stil. We beschikken eenvoudigweg niet over een gepast begripkader. En weinigen slagen erin hun handen tot schelpen te vouwen om daarin de klank van een cello op te vangen, om die dan door te geven. Dat is, zo ongeveer, waar de genodigden op het feest van Weyns over spreken.

Rollenconflict?

De essayistische vorm van sociologie die Walter Weyns bedrijft, leent zich uitstekend tot het verkennen van die thema's. Meer zelfs: vorm en inhoud lijken elkaar hier ten dans te *moeten* vragen. En net daar knelt het soms. Tussen de regels door sluimert een rollenconflict.

Eenzijds is er professor Weyns, die studenten uitnodigt om samen met hem onze socialiteit te verkennen. Net zoals ik me hem uit zijn colleges sociologie van een tiental jaar geleden herinner, is hij ook in *Van mensen en dingen* een goede gids: hij kent het referentiekader van zijn publiek, is vertrouwd met hun blik en weet die daardoor erg vakkundig te richten. Wanneer hij zich opstelt als gids voor zijn studenten, is hij een rubricerende en categoriserende wetenschapper, een docerende hoogleraar. Dat doet hij regelmatig in dit boek. Gek genoeg laat hij het wel na de begrippen die hij hanteert te verhelderen. Voor een traditionele, academische studie is dit boek overigens te rafelig geconstrueerd. De verbindingen tussen de verschillende hoofdstukken staan bijvoorbeeld regelmatig op losse schroeven. Vaak werpt Weyns aan het einde van een hoofdstukje een nieuwe gedachte op die hij dan netjes weer herneemt bij de aanvang van een volgend hoofdstuk. Stilistisch werkt dat bijzonder goed, maar door deze soms quasi-associatieve verbindingen verliest het grotere geheel robuustheid. Al zou je op dat punt van kritiek ook kunnen tegenwerpen dat een en ander daardoor wint aan veerkrachtigheid, net zoals een gedicht aan kracht wint wanneer woorden niet alleen in de betekenis maar ook in de klank een alliantie met elkaar aangaan.

Anderzijds is Weyns in dit boek niet enkel professor, maar ook schrijver. De tekst wemelt van spitsvondige formuleringen; sommige tekstdelen stralen een dichtertelijke, haast sjamanistische energie uit. Dan voelt het alsof de taal zelf begint te spreken, alsof het boek zichzelf schreef. In sommige passages, zoals bijvoorbeeld het eerste citaat dat hierboven aangehaald werd, schemert die bezieling door. Maar wat mij betreft, had dat radicaler gemogen. Nu voelt het soms alsof hij voor zijn papieren vrienden een feest rond het thema socialiteit geeft, als hoffelijke gastheer het gebeuren aan elkaar praat en daarbij vooral zijn eigen stem niet wil opdringen. Of misschien stelde Weyns zich te gediensig op naar zijn studenten, was hij te veel gids voor anderen, te weinig een *rücksichtslose* verkenners van de socialiteit. Wat zou er op papier verschijnen wanneer hij als eenzame pionier de tocht aanvat, zonder daarbij hele aula's op sleeptouw te moeten nemen?

Gulziger gensters slaan

Of is er iets anders dat Weyns ervan weerhoudt die radicale tocht aan te vatten? Naar het einde van het boek duikt het woord ‘socialiteit’ één enkele keer op, en wel in deze passage:

“Diep doordringen in de socialiteit is even hachelijk als met een ruimteveer binnendringen in de dampkring. Het moet onder de juiste hoek gebeuren, anders kaats je terug de ruimte in. Of brand je op.” (p. 125)

De verkenning van de socialiteit is een gewaagde onderneming. Dat weet Weyns als geen ander. Wel is het vreemd om vast te stellen dat hij het terugkaatsen en opbranden als problematisch lijkt te ervaren. Kaatste hij bij een radicale poging om diep door te dringen in de socialiteit terug, ben ik er relatief zeker van dat het thema genoeg aantrekkingskracht op hem blijft uitoefenen en dat hij vroeg of laat wel weer terugkeert voor een tweede poging. En wat dat opbranden betreft: daar gaat het net om. Daar ontstaan de glinsterende gensters die hij decennialang bij andere schrijvers, denkers en dichters sprokkelde, en die hij in dit boek samenbracht. In dat opbranden, daar flitst de verbinding. Daar lichten de dingen op. Dat is waar de dingen hun sporen nalaten in onze taal. En het voelt alsof Weyns die gensters zelf ook kan slaan.

Kortom: bij het lezen van dit boek kan je jezelf niet van de indruk ontdoen dat Weyns als ceremoniemeester rond een reusachtige alchemistische ketel staat te dansen, en iedereen die wil proeven gretig een lepel aanbiedt. Dat maakt *Van mensen en dingen* tot een feestelijk en betoverend boek. Als socioloog die vandaag vanuit de marge naar de discipline kijkt, zou ik aan auteurs van dit soort wonderbaarlijke boeken durven te adviseren: wees meer schrijver, minder docent. Drink met gulle teugen uit de ketel waar je rond staat te dansen. Wees meer sjamaan en minder professor. Ons samen-leven-met-de-dingen heeft daar nood aan. Onze samenleving heeft daar nood aan. Onze universiteiten dus ook.